

# Türkiye’de Mektep Müzesi’nin Açılışı ve Sergilenen Eşyaların Listesi

Betül BATIR\*

## ÖZ

Tanzimat’tan sonra eğitim hayatında yaşanan yenilikler ve uygulamalar İkinci Meşrutiyet döneminde ürünlerini vermeye başlamıştı. Bunlardan birisi de okullarda sergi ya da müzelerin açılmasıydı. Türk Eğitim tarihinde Satı Bey’in öncülüğünde başlayan bu girişim kısa sürede dönem içerisinde diğer eğitimcilerin de takip ettiği bir uygulama olmuştu. Ancak okullarda açılan bu sergiler sene sonu gösterilerinden öteye gidememişti.

Kapsamlı ve daha detaylı düşünülen, resmi anlamda ilk “Mektep Müzesi”Türkiye Cumhuriyeti döneminde 1 Mart 1926 tarihinde Maarif Vekâleti binasında açılmıştı. Açılan bu müzenin okul sergilerinden farkı ülke içinden gönderilen okul malzemelerinden oluşmasıydı. Hatta müzede yabancı ülkelerden gönderilmiş olan okul malzemeleri de yer almıştı. Bu müze öğretmenlere ve öğrencilere birer çalışma merkezi olarak da düşünülmüştü. Özellikle eğitimciler yeni aletleri burada görüp kullanma bilgisine sahip olmuşlardı. Bu anlamda eğitimciler bir fırsat verdiği gibi, çeşitli eşyaların korunup saklanacağı bir depo olma özelliği ile de gelecekte eğitim tarihi konularında çalışma yapacaklara arşiv olma niteliği taşımaktaydı. Mektep Müzesi 1926 yılından yandığı 1947 yılına kadar hizmet vermişti. Mektep Müzesi’nde sergilenen eşyaların tamamı yandığı için bu çalışmayla yok olan eserlerin varlıkları isimlerinin tespiti ile yeniden ortaya çıkarılmaktadır.

Mektep Müzesi hakkında alınan kararların ve yönergelerin yer aldığı çalışmada, eşyaların listesinin verildiği 1927 tarihli Terbiye Dergisi’nde yayınlanan bölüm ile 1928 yılında yayınlanan “Mektep Müzesi Rehberi” isimli eserler kullanılmıştır. Bunun yanında dönemin gazete ve arşiv belgeleri de incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Eğitim Tarihi, Maarif Vekâleti, Mektep Müzesi, Mektep Eşyası, Ders Aletleri

\* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul/Türkiye  
E-Posta: bbatir@istanbul.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 13.04.2017 \* Makale Kabul Tarihi:19.09.2018

## ABSTRACT

### **Opening of School Museum and List of Exhibited Items in Turkey**

With in Tanzimat period, innovations and practices experienced in education field and these started to give products during the Second Constitutional Period. One of the these is school museums or exhibitions. The school museum or exhibition started under the leadership of Satı Bey and soon became a practice followed by other educators during the term. Nevertheless, it, which was opened in schools at the end of the year, was not gone beyond.

The first comprehensive and more detailed School Museum was opened officially in the Ministry of Education on March 1, 1926. The difference of this museum from the school exhibitions was that it consisted of school materials sent from within the country and also abroad. The museum was considered as a lab for teachers and students. In particular, teachers had the opportunity to see and use the new materials in there. In this sense, it was an opportunity for teacher to learn and examine various materials and became an archive to work in future educational history issues. The School Museum served until it was burned in 1947.

The aim of this study is to re-released the materials in these museums. In the study, the decisions and directives, the list of materials of the School Museum published in Terbiye (1927) and the School Museum Guide published in 1928 have been examined and evaluated with newspapers and archive documents.

**Keywords:** Turkish History of Education, Ministry of Education, School Museum, School Equipments, Course Tools

## Giriş

Müze sözcüğü Grekçe “mouseion” kelimesinden türetilmiş olup eski Mısır ve Mezopotamya’da değerli eşyaların tapınaklarda toplanması, savaşta galip gelen hükümdarların ele geçirdikleri ganimetleri halkın önünde gücün sembolü olarak sergilemesi ile ortaya çıkmıştı. Sanatsal nesnelere toplanması olarak kurulan ilk müzeler Eski Yunan’da başlamıştı. Helenistik dönemde mouseionlar entelektüel kişilerin toplanma yeri haline dönüşmüştü (Gerçek 1999:1; Altınbaş-Özdemir 2012:3). Roma’da koleksiyonculuğun asiller arasında artması, bunun Ortaçağ’da ve on sekizinci yüzyıl Avrupası’nda devam etmesi müzeciliği geliştirmişti (Çal 2009:315).

Avrupa’da ilk genel müze Paris’te 1750 yılında açılan Lüksemburg müzesiydi. 1759’da ilk halk müzesi İngiltere’de açılan British Museum iken 1793’de Fransa’da açılan Louvre Müzesi ilk ulusal müzeydi (Çal 2009:316).

Türk tarihine bakıldığında Hun, Avar, Selçuklu gibi Türk devletlerinde de benzer şekilde eserlerin sergilendiği mekânların olduğu görülmektedir. Genelde Osmanlı Devleti’nden önceki Türk devletlerinde savaşta ele geçirilen veya hediye edilen eşyalar sarayda korunur, bazı zamanlarda ise bu eşyalar sergilenirdi (Şapolyo 1936; Çal 2009:316).

Müzecilik olarak adlandırılabilir ilk uygulama Anadolu Selçuklu Devleti’nin antik devir heykellerini Konya Kalesi surlarında sergilemeleriydi. Müzecilik anlamında Osmanlı döneminde ise Fatih Sultan Mehmet Topkapı Sarayı’nda bazı Bizans eserlerini toplatmıştı. Yavuz Sultan Selim getirdiği İslam’ın kutsal eserlerini dini gerekçeyle de olsa Topkapı Sarayı’nda korumuştur. 1746 yılında Fethi Ahmet Paşa Aya İrini Kilisesi’nde “Darü’l-Esliha” ve “Darü’l-Âsâr-ı Âtika” adıyla iki bölümlü bir müze kurmuştu<sup>1</sup>. 1869’da Sadrazam Ali Paşa, Mecmuâ-ı Âsâr-ı Âtika’nın adını Müze-i Hümayun olarak değiştirmişti (Shaw 2004:102-Çal 2009:317).

Osmanlı Devleti’nde Arkeoloji Müzesi<sup>2</sup> ve Askeri Müze’nin yanı sıra 1872 yılında Mekteb-i Tıbbiye Müzesi, 1885 yılında PTT Müzesi, 1895 yılında Bahriye Müzesi, 1904 yılında Konya, Bergama ve Bursa müzeleri, 1914 yılında Evkâf-ı İslâmiye Müzesi<sup>3</sup>, 1917 yılında Âsâr-ı Nakşiye Müzesi, 1918 yılında Sağlık Müzesi kurulmuştu. Topkapı Sarayı’nın bir bölümünde çinilerin sergilendiği ve buranın da zaman zaman müze olarak işlev gördüğü bilinmektedir (Çal 2009:319).

Müzeciliğin gelişmesinde Osman Hamdi Bey’in büyük etkisi olmuştu. Osman Hamdi Bey’in 11 Eylül 1881 tarihinde Müze-i Hümayun’a müdür olmasıyla Çinili Köşk onarılmış, müze kataloğu yayınlanmış ve yerli kazılar

başlamıştı (Gerçek 1999:107-135;Pasinli 1996:100-103). 1884 yılında Âsâr-ı Âtika Nizamnâmesi ile kazıda bulunan tarihi eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmıştı (Gerçek 1999:26).

“Askeri Koleksiyonlar” bölümü Yıldız Sarayı Acem Kasrı’nda sadece padişahın gezebildiği bir model müzeydi. Ayrıca Askeri Müze 1906 yılında Aya İrini Kilisesi’nde kurulmuştu. Burada sergilenen silahlar, askeri kıyafetler gücün bir sembolü olarak kullanılmıştı (Çal 2009:327).

Osmanlı Devleti’nde müzecilik hareketleri on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kurumsallaşmış ve Cumhuriyet’in ilanından sonra da gelişmeye devam etmişti. 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Âsâr-ı Âtika Müdürlüğü’nün kurulmasını kararlaştırmıştı (Altınbaş-Özdemir 2012:3). Milli Mücadele döneminde Hars Müdürlüğü kurulmuş, Müzeler ve Âsâr-ı Âtika Hakkında Talimatname” yayınlanmıştı (Gerçek 1999:138; Çal 2009:329; Altınbaş-Özdemir 2012:3).

Osmanlı Devleti’nde toplam 16 müze ve müze deposu bulunurken, Cumhuriyet’in ilk on beş yılında 37 yeni müze ve müze deposu kurulmuştu. Osmanlı Devleti’nden miras kalan bazı mekânlar müzeye dönüştürülmüştü. Topkapı Sarayı, Konya Mevlevi Tekkesi gibi (Çal 2009:329;Altınbaş-Özdemir 2012:12). Cumhuriyet döneminde yapılan ilk müze binası 1930 yılında hizmete açılan Ankara Etnografya Müzesi’ydi (Altınbaş-Özdemir 2012:12).

Müzeler Cumhuriyet döneminde geniş kitlelere ulus bilincinin aşılmasını bakımından önemliydi. Daha sonraki süreçte buna toplumun eğitim seviyesini yükseltmek ve kültür kazandırmak misyonları da eklenmişti.

Osmanlı Devleti’nin son yıllarında eserlerin sadece toplanıp korunması ve saklanması anlamında yapılan klasik müzecilik yerini modern müzeciliğe bırakmıştı (Shaw 2004:21-26). Müze toplum ilişkisinin geliştiği bir dönem olan İkinci Meşrutiyet döneminde, eğitimin ön planda tutulduğu okul sergileri açılmıştı. Okul sergileri, döneminde yeni sayılabilecek pedagojik faaliyetlerle birlikte İkinci Meşrutiyet döneminin yeniliklerinden biriydi.

Türk eğitim tarihinde okul (mektep)<sup>4</sup> müzesi kavramının eğitim hayatına girmesini sağlayan M. Satı Bey’di<sup>5</sup>. Satı Bey, ilk görev yeri olan Yanya İdadisi’nde Tabiye öğretmenliği yaptığı sırada, okulda koleksiyonlardan ve mummylanmış fosil örneklerinden oluşan ve eğitim tarihimizde resmi olmayan bir okul müzesi açmıştı (Adıgüzel-Öztürk 1999:75)<sup>6</sup>.

İkinci Meşrutiyet döneminin yeni uygulamaları arasında okul sergileri yaygın olarak bulunmaktaydı. Ancak bu sergiler sene sonunda öğrencilerin

elişi derslerinde ya da eşya derslerinde yaptıkları çalışmaları, çevre dersinde topladıkları bitki ve hayvan örneklerini sergilemekten öteye gidememişti.

Türkiye Cumhuriyeti idaresi topluma yeni bir biçim kazandırmada eğitim ve kültüre büyük önem vermekteydi. Bu kültür ve eğitimi gerçekleştirmede müzeler bir araç olarak kullanılmıştı.

İkinci Meşrutiyet döneminde okul sergilerinin açılması Cumhuriyet dönemi eğitimcilerine bu okul sergilerini Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak bir isim altında birleştirmeyi ve Ankara’da model olacak bir “Mektep Müzesi” açmayı planlama olanağı sunmuştu.

### **1. Mektep Müzesi’nin Açılışı ve Salonlarında Sergilenen Eşyaların Listesi**

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak açılan Mektep Müzesi Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır. 1923 yılında toplanan Birinci Heyet-i İlmiye’nin gündemine giren mektep müzesi konusu, 10 Ağustos 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde her okulda açılması gerekli bir unsur şeklinde ifade edilmişti (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Ağustos 1923:4).

1 Mart 1926 tarihinde 2287 sayılı kanunla Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi bir kuruluş olarak “Mektep Müzesi” kurulmuştu. Mektep Müzesi Ankara’da Maarif Vekâleti binası içinde ayrılan iki salon- da açılmıştı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi 1927:66). Mektep Müzesi’ne 4 Mart 1926 tarihinde İsmail Hakkı Bey<sup>7</sup> müdür olarak atanmıştı (BCA, f.30..11.1., y.22.10..6.). 1928 yılında ise Mektep Müzesi Yönetmeliği, “Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi” adıyla yayınlanmıştı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:1).

Mektep Müzesi’nin salonlarından biri Mektep Levâzımı ve Alet-i Dersiyeye (Mektep Malzemeleri ve Ders Aletleri) diğeri de müze eşyasına ayrılmıştı. Müze eşyası mekteplerden gelen eşya, kitap ve yabancı ülkelerden gönderilen örneklerden oluşmaktaydı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:1).

Her iki salonda da teşhir edilecek ürünler belli bir plan çerçevesinde dizilmiş ve numaralar verilerek her bir malzeme isimlendirilmişti. Özellikle okullardan gönderilen materyaller ayrı ayrı tasniflenmiş ve okulların isimleri levhalara yazılmak suretiyle belirli hale getirilmişti (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:1).

Mektep Müzesi’nin kurulma amacı, yönergesinde Türk eğitim tarihini ilgilendiren değerli eşya ve vesikaları toplamak, teşhir ve muhafaza etmek şeklinde belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi

1927:66). Mektep Müzesi yetkilileri öğrenci ve öğretmenlerin çalışma örneklerini, okulların eğitim durumlarını yansıtan fotoğraflarını toplayarak, müzeyi ziyaret edenlere okul hayatını göstermeyi hedeflemişti. Yönergede ziyaretçiler; eğitimciler, veliler, idareciler, öğrenciler ve öğretmenler olarak tanımlanmıştı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi 1927:65vd).

Ayrıca kurulan Mektep Müzesi'nin tek amacı okul malzemelerini sergilemek değil, aynı zamanda bu sergilenen okul malzemelerini en uygun şekilde temin etme biçimini açıklamak yani bilgi verecek bir danışma merkezi olarak da düşünülmüştü. Bazı kıymetli malzemelerin ise öğretmenler tarafından derslerinde kullanılmak üzere ödünç alınabilme sistemi de oluşturulmuştu (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi 1927:66).

Mektep Müzesi'nin sadece sergilenen eşyaları görmek anlamı taşımadığına bir örnek de, yönergesinde beşinci maddede belirtilen *“Muhtelif amaçlara göre açılacak kurslarla öğretmenlere yeni tedrisat şekillerini göstermek, ders aletlerini tanıtmak”* (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi 1927: 66; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:1) cümlesi verilebilir. Bu madde bir nevi hizmet içi eğitimi karşılama anlamındaydı.

Mektep Müzesi örneğinde tüm okullarda küçük küçük sergiler düzenlemek, yabancı ülkelerdeki eğitim yöntemleri, kullandıkları alet ve malzemeleri Türkiye ile karşılaştıran toplantılar düzenlemek, çeşitli okulların müfredat programlarına göre ders aletleri, mektep eşyaları rehberleri oluşturarak kitap halinde basmak, özellikle öğretmenleri bilgilendirmek Mektep Müzesi Müdürlüğünün önemli çalışmaları arasında yer almaktaydı. Örneğin 1929 yılında Maarif Vekâleti tarafından Mektep Müzesi'ne Tahnit<sup>8</sup> uzmanı M. Jozef Kapon 350 lira maaşla görevlendirilmişti (BCA., f.30..18.1.2, y.1.13..28.). Kendisinden mumyalama tekniğinin öğrenilmesi konusunda istifade edilmişti. Bir başka örnek de Müdürlük tarafından yayınlanan eserlerdi<sup>9</sup>.

Mektep Müzesi'nin düzenleyeceği konferans ve kurslar arasında dönemin yeni eğitim malzemelerinden sayılan *“Fotoğraf, Projeksiyon, mikroskop”* gibi aletlerden eğitimde nasıl yararlanılacağı ve aletlerin nasıl kullanılacağına dair konferans ve kurslar verilmesi de planlanmıştı. Ders aletlerinin kullanılmasına önem gösteren Mektep Müzesi yetkilileri bu aletlerin ülkemizde yapılabilmesinin de imkânlarını araştırmıştı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi 1927:65vd).

1938 yılına kadar toplanan Mektep Müzesi eşyalarının bir kısmı 1945 yılında Gazi Eğitim ve Hasanoğlan Köy Enstitüsüne taşınmıştı. 1947 yılında çıkan

bir yangın sonucu Mektep Müzesi, Maarif Vekâleti binasının da yanması ile tüm eşya ve belgeleri ile birlikte yanmıştı (Adıgüzel-Öztürk 1999:76).

Türk eğitim tarihi açısından bir ilk olan ve aynı dönemlerde dünyada oldukça yaygın olan Mektep Müzesi büyük bir öneme sahipti. Bu önemini kurulduğu yıl olan 1926’dan itibaren biriktirdiği malzemelerin listesinde görmek mümkündür. Ayrıca yetkililerin Mektep Müzesi’nde bulunan malzemelerin korunması için gösterdikleri dikkat ve titizlik neşrettikleri rehber ve yönergelerden tespit edilmektedir.

### **1.1. Ders Aletleri ve Malzemeleri Salonunda Bulunan Eşyaların Listesi ve Açıklamaları**

“Mektep Müzesi Rehberi” isimli eserde ders aletleri ve malzemeleri salonunda bulunan eşyalar<sup>10</sup> sıra ile listelenmiş ve birden on yediye kadar ana başlıklarla sınıflandırılmıştı. Sınıflandırılan eşya ve malzemelere dolap numaraları verilmiş ve her bir 1sınıfa ait detaylı açıklamalar verilen tabloda üçüncü sütunda yer almıştı<sup>11</sup>.

Mektep eşyası ve mekteplerin döşemeleri 9, 22, 24, 25, 26, 27, 28 numaralı dolaplarda teşhir edilmek üzere ilk, orta, lise, muallim mektepleri, yatılı okullara ait yazıhane, oda takımları, yatakhane dolapları harita ve levha sehpaalarına ayrılmıştı.

“Mektebin yapılışı mektep binasının inşasıyla başlar. Bina yeni terbiye prensiplerine ne kadar uygun olarak yapılırsa inşası da o kadar kolay ve hakiki ihtiyaçlara uygun olarak gerçekleşir. Mektep binası yapılırken bahçesi, atölyesi, yemekhanesi mutfağı, banyosu dikkatlice planlanarak yapılmalıdır. Aksi takdirde bunlar büyük eksikliklerdir ve daha sonra yapılması masrafı artırır. Bir mektep inşa edilirken en titiz davranılması ve dikkat edilmesi gereken yer dersanelerdir. Dersanelerde çocukların adedine göre sıralar (çalışma masaları) yazı tahtası, muallim kürsüsü veya tecrübe masası, vazife defterleri, levha, harita, fotoğraf, malzeme ve makinesi gibi eşyayı muhafaza için yapılmış bir dersane dolabı, tebeşir kutusu, harita sehpaaları, resim dersleri için model sehpaaları, cetvel, gönye, dersane duvarlarını süsleyecek levhalar tamam olmalı, güzel bir şekilde mahallerine koyulmuş olmalıdır. Sınıfın içinde muallim ve talebe serbestçe hareket edebilmelidir. Yeni terbiye prensiplerine uygun eğitim yapılan mekteplerde mektebin münasip bir yerinde veya husu-

si bir odada kum masası, teraryum<sup>12</sup>, akvaryum, insektaryum<sup>13</sup> bulunması da gereklidir. Yeni metot uygulanan mekteplerde bir de projeksiyon makinasına lüzûm vardır. Bu nevî aletlerden yalnız mektep talebesi istifade etmekle kalmaz. Halk terbiyesi için de istifâde edilir.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:7).

Yapılan açıklamaya göre okulun mimari açıdan tasarlanması, yeni öğretim metotlarının kullanılmasına elverişli olarak düzenlenmesi birinci derecede önemli olan hususlardı. Okulun iç döşemelerinin uygunluğu, sıraların adedi ve düzeni, okulda bulunması gereken uygulama ve sergi alanlarının mevcudiyeti öğrenmeyi destekleyici unsurlar olarak açıklamada yerini almaktaydı. Açıklamada ayrıca okulun halk eğitiminde de yeri olduğu vurgulanmaktaydı.

Çocuk bahçeleri ve çocukları koruma yurtları ile ilgili olarak 4 numaralı do-lapta teşhir edilen Fröbel hediyeleri, Matador inşaat malzemeleri, Arthur Hoffman fabrikası iş tezgâhları için şu açıklama yapılmaktaydı:

“Büyük çocuk dostlarından terbiyeci Fröbel’in icadı olan çocuk bahçeleri gittikçe gelişmektedir. Çocuk bahçelerinin gâyesi: bedeni ve ruhu, becerileri geliştirmekte olan çocuğun becerilerini anlamak, ilgilerini keşfetmektir. Bu gâyeyi elde etmek için de çocuğa meşguliyet mevzuları, vesikaları hazırlamak, plan daire-sinde oynanacak oyunlar bulmak, bu meşguliyet ve oyunları da hikâyeler, efsaneler, şarkılarla cazibeli bir hâle getirmek gerekir. Çocuk bahçeleri müesseselerinin en esaslı meşguliyet vasıtaları da Fröbel hediyeleri, örme, kâğıt kesme ve yapıştırma işleri, çocukları dizme, ipleri düğüm yapma gibi işlerdir. Bu müesseseleri ilk mekteplerin hazırlık sınıfları gibi düşünerek hareket etmek en büyük hatadır. Çocuk bahçelerindeki terbiye şekli tetkik edilirken küçük çocukları himaye yurtları ile mektepten evvelki terbiye vasıtalarını da düşünmek gerekir. Çocukları himaye yurtları, çocuk bahçelerinden elde ettikleri oyun ve meşguliyet vasıtalarından istifade ettikleri takdirde faydalı olabilirler. Mektepten evvelki terbiye vasıtalarının da terbiyevi özelliği olmalıdır. Bu gayelere göre tertip edilen çeşitli inşaat kutuları vardır.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:8-9).

Çocuk bahçeleri ile ilgili olan açıklamada çocuk bahçelerinin ilkokulların hazırlık sınıfı olarak düşünülmemesi gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştu. Buna göre; çocuk bahçelerinde çocuğun becerilerini anlamak ve keşfetmek amacıyla çocukların el ve beyinlerini çalıştıran oyunlar, Fröbel hediyeleri,



örme, kâğıt kesme gibi beceri geliştirici etkinlikler, hikâyeler, masallar, şarkılar seçilerek bir plan çerçevesinde çocukların eğitimleri sağlanmalıydı.

El işleri alet ve levazımı örneklerinin teşhir edildiği 4 numaralı dolapta iş dersleri<sup>14</sup> ile ilgili açıklamada bu derslerin hedefinin sanatkâr yetiştirmek değil, çocuğun el becerisini geliştirmek olduğu üzerinde durulmaktaydı. Böylece çocuğa hem beynini çalıştırmak hem de kendi yeteneklerini keşfetmek fırsatı tanınmış olacaktı.

“İş dersleri başlı başına bir ders olarak tedris ve talim edilemezler. Diğer derslerin bütün mevzularıyla münasebetleri vardır. İş dersleri resim, modelaj, ağaç işleri, maden ve cam işleri, kâğıt mukavva işleri, örme işleri, kum işleri, bahçe işleri, küçük hayvanları besleme, ev idaresi çocuk bakımındır. İlk mekteplerin bilhassa birinci devresindeki iş dersleri toplu tedrisin bir bölümüdür. Ve husûsi atölyeye lüzûm hâsıl olmadan dersanelerde yapılabilir. İlk mektebin ikinci devresi ile orta tahsil mekteplerinde gösterilecek iş dersleri için husûsi atölyeler tesisi gereklidir.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:9-10).

Levhalar ve aletlerin yer aldığı Müşahede kısmında hayat bilgisi ve yurt bilgisi dersleri yer almaktaydı. Bu bölüme ait levhalar ve aletler 10, 23, 29 numaralı dolaplarda sergilenmekte olup şu açıklamaya yer verilmektedir:

“Çocuğun, harici muhitteki eşya ve hadisat vasıtasıyla alacağı malûmat müşahede derslerinde takviye edilir. Hayat Bilgisi, Yurt Bilgisi dersleri vasıtasıyla da bu bilgiler pekiştirilir. Çocuk bulunduğu muhiti içinde yaşadığı hayatı tanır, kendisinde bir şeyi tetkik etmek lüzûmu uyanır, dünya görüşü ve ahlaki hayatı gelişir, yurt sakinlerinin meşguliyetlerini öğrenir.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:10).

Açıklamada çocuğun dış çevreyi gözlemlemesi, bu gözlemlerden çıkarımda bulunması öğrenmeyi artırıcı olumlu etkilerden biriydi. Özellikle hayat bilgisi ve yurt bilgisi gibi derslerde teorik bilgilerin yanında, edinmiş olduğu bilgileri gözlemleyerek, analiz ederek ve tartışarak öğrenmesi çok daha kalıcı olabilmekteydi.

Coğrafya dersine ait aletler, haritalar, küre, çeşitli örnekler ve levhalar, 2, 7, 8, 10, 11, 16, 19, 20, 23, 29 numaralı dolaplarda sergilenmekteydi. Coğrafya derslerinin sadece harita, levha ve kitaplara dayanarak öğretilmesinin yanlış olduğu ve özellikle coğrafya derslerinin çevre gezileri, seyahatler gibi etkinliklerle inceleme ve gözleme dayalı işlenmesi gerektiği gibi konularda açıklama yapılmıştı.

“Coğrafya derslerinde muhitten başlayarak vatana, vatandan sonra komşu ecnebi memleketlere daha sonra da ehemmiyetli büyük devletlere ait malûmat verilmelidir. Bu esnada haritaları ve levhaları kullanmakla beraber küre-i mücessemelerden, kartta haritalardan ve kum masalarından da istifade etmelidir. Coğrafya tedrisatını en canlı ve cazibeli bir hale getirecek ders vasıtaları projeksiyon, sinema, gözlem aletleri, mücesseme modeller veya tedrisat resimleri yapmaktır.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:11).

Okumak, yazmak ve mükâleme başlıklı bölümde çeşitli levhalar, aletler 10, 16, 17, 23, 29 numaralı dolaplarda teşhir edilmekteydi. Küçük çocuklara zorunlu ve ezber bir şekilde okuma ve yazmayı öğretmek onların taze kuvvetlerinin boş yere israf edilmesine sebep olacağından, çocukları okuma ve yazmaya sevk edecek çeşitli diyaloglar, oyunlar ve aletler ile öğretimin yapılması üzerinde durulmaktaydı. Bu sayede öğrenci için okuma ve yazmanın cazibeli hâle gelebileceği şeklinde açıklama yapılmaktaydı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:11-12).

14

Hesap derslerine ayrılmış olan 4, 10 numaralı dolaplarda çeşitli alet ve örnekler yer almaktaydı. Hesap dersleri konusunda derslerin sıkıcı ve ruhsuz işlenmesinin çocuklar için zararlı olduğu, mümkün olduğunca derslerin materyallerle işlenmesi gerektiği belirtilmişti (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:12).

Hendese dersine ayrılmış olan 10, 16, 17 numaralı dolaplarda dersle ilgili çeşitli aletler, levhalar ve örnekler mevcuttu. Hendese dersinin çocukların bizzat tetkik edecekleri, modelini yapacakları satırlar ve cisimler üzerinde verilmesi, öğrencilerin hendese konularını bu modeller üzerinde uygulamaları, ölçüp hesaplamaları gerektiği üzerinde durulmaktaydı. Yapılan açıklamada hendese dersini bu şekilde uygulamalı olarak öğrenen bireyin yaşamında, sanat ve zanaatında da kullanabileceği belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 13).

Tarih dersine ayrılan kısımda 16, 17, 23 numaralı dolaplarda çeşitli levha ve haritalar bulunmaktaydı.

“Tarih dersleri, çocuğa sadece tarihleri veya isimleri ezberletmek olmamalıdır. Öğretmenler tarih bilimi konusunda genel kavramları öğrettikten sonra çocuk öğretmenin anlattığı olayları muhakeme ederek düşünebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Bunun için de öğretmen haritalardan, çeşitli model ve levhalardan,

gazetelerden kitaplardan, müzelerden yararlanmalıdır” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:13-14).

Yapılan açıklama ile tarih derslerinin ezberci olmaması üzerinde durulmaktaydı. Tarih dersinde öğrenciye düşünme fırsatı verecek etkinlikler yaptırmak, birtakım örnek materyaller üzerinden konu anlatımı yaparak öğrenciler arasında tartışma, çıkarım yapma ve karşılaştırma becerilerini geliştirmek hedeflenmeliydi. Ezber yerine uygulamalı metot tarih derslerinde tercih edilmeliydi.

Antropoloji ve hıfzıssıhha, hayvanat, nebatat, madeniyat dersleri tabiat dersleri başlığı altında toplanmış olup 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23 numaralı dolaplarda iskelet, çeşitli hayvan ve bitki koleksiyonları, levhalardan örnekler olarak yer almaktaydı. Tabiat dersleri ile ilgili yapılan açıklamada, mümkün olduğunca inceleme ve gözleme dayalı dersler verilmesi gerektiği bunun için de öğrencilere hayvan, bitki ve maden örneklerinden oluşan koleksiyonlar yaptırılması üzerinde durulmaktaydı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:14-15)<sup>15</sup>.

Fizik dersleri bölümüne ayrılan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12 numaralı dolaplarda çeşitli fizik aletleri, projeksiyonlar yer almaktaydı. Fizik dersleri bölümünde yapılan açıklamada, fizik dersinin amacının doğal olayların oluşumlarını anlatmak, doğa kanunlarını tetkik ettirmek ve tanıtmak olması, bu dersin tamamen uygulamaya dayalı olması, modellerden istifade edilmesi gerektiği belirtilmekteydi.

“Fizik dersi hiçbir suretle takriri bir ders olamaz. Kitap malûmatını takrir etmek, siyah tahtaya birkaç resim yapmak fizik tedrisatını canlandıramaz. Talebenin bizzat tecrübe ve basit fizik aletleri yapması, bu tecrübelerden fizik kanunlarını çıkarması gerekir. Şüphesiz fizik aletlerinin hepsini talebe yapamaz. Fakat aletler basitleştirilmiş şekilleri ve birçok fizik tecrübelerine esas olabilecek kısımları da mutlak talebe tarafından yapılmalıdır. Pusula, elektrik zili gibi bu nevi tecrübelerden ve işlerden sonra, çocuklara tekniğin ve sanayinin bugünkü harikûlâde gelişimini anlatmak mümkün olacaktır.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:16).

Kimya derslerine 6, 7 numaralı dolaplar ayrılmış olup burada çeşitli aletler ve malzemeler sergilenmekteydi. Kimya dersi için yapılan açıklamada da fizik dersine benzer olarak uygulamalı ders yapılmasının faydalı olacağı belirtilmekteydi.

“Kimya dersi ekseri mekteplerde şimdiye kadar olduğu gibi kitaplara siyah tahtaya yapılacak birkaç şema tarzındaki resim vasıtasıyla tedris edilemez. Bu ders tecrübe yapmakla öğrenebilecek bir derstir. Öğrencinin tecrübe yapabilmesi için en lüzümlü ve esaslı aletlerle tecrübe malzemesini ihzar etmek lâzımdır. Kimya dersi öğrencilerin ortak çalıştırılmasına da fırsat sunar. Öğrenci grupları ayrılarak belli konular üzerinde çalıştırılabilirler.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:17).

Teknoloji dersi kısmına 16, 17, 18, 23, 29 numaralı dolaplar ayrılmış olup burada çeşitli levhalar ve örnekler yer almaktaydı. Teknoloji dersi, öğrenciyi ham maddenin nasıl işlenerek bir ürün haline geldiğini, bu şekilde sanayinin nasıl geliştiğini anlama ve inceleme fırsatı vermekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:17).

Resim ve estetik eğitimine ayrılan kısım 4 numaralı dolapta çeşitli aletler ve malzeme modelleri olarak yer almıştı. Resim dersi, çocukların gözlem yapma becerilerini artırmayı, onlara düşünme ve hayal edebilme yetilerini kazandırmayı hedeflemekteydi. Verimli bir resim dersi için çocuğa öğretmenin seçtiği bir model değil, tamamen kendi çevrelerinde gördükleri, hayal ettikleri ve istedikleri renklerle boyadıkları, hayal güçlerini yansıtıcı çalışmalardan oluşması gerektiği, açıklamada üzerinde önemle durulan ayrıntılardı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 18).

Kız çocuklarına ait işler kısmı ile 4 numaralı dolapta çeşitli aletler sergilenmekteydi. Kız çocuklarına mahsus işler kısmındaki açıklamada, kız çocuklarına ait biçki, dikiş, nakış gibi tamamen sanatsal hislerini yansıtacakları ürünler ortaya çıkarabilecekleri eğitim öğretim aletleri ile çalışmalar yaptırılması esasına dayalı olduğu belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 19)<sup>16</sup>.

Ev idaresi kısmı 16, 17 numaralı dolaplarda çeşitli levhalardan oluşmaktaydı. Ev idaresi kısmı sadece kızlar dikkate alınarak hazırlanmış olup, açıklama da kızlara hitaben yapılmıştı:

“Ev idaresi; kızların birer ev hanımı oldukları zaman tesadüf edecekleri ve yapmak mecburiyetinde kalacakları işleri mihaniki bir tarzda değil mülâhaza ile muhakeme ederek ne gibi netice elde edebileceğini evvelden bilerek yapabilmelerini temin gâyesi ile tedris ve talim edilir.” (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 19).

Yapılan açıklamaya göre kız çocukları ev hanımı olduklarında yapacakları işleri mekanik bir boyutta değil, severek, anlayarak ve tahlil ederek yapabilecek beceri ile donatılmalıydı.

Oyun ve beden terbiyesi ile ilgili kısım çeşitli oyun ve spor aletleri 3, 4 numaralı dolaplarda sergilenmekteydi. Beden terbiyesi ve terbiyevi oyunlar kısmının açıklamasında oyunların ders aletleri ile yapılması, bu aletlerin mümkün olduğunca öğretmen ve öğrencilerin yaptığı ürünlerden olması ama eğer yoksa dışardan temin edilmesinin zorunluluğu üzerinde durulmaktaydı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:19).

Ders aletleri ve malzemelerinin sergilendiği salondaki eşyalar ve açıklamaların geneline bakıldığında eğitim ve öğretimi pekiştiren, olumlu katkılar sağlayan, ulusal ve uluslararası yenilikleri takip etme fırsatı sunan bir gelişme olduğu söylenebilir. Eğitim ve öğretimin ana unsuru olan öğretmen ve öğrencilerin bu müzeden yararlanmaları, okullarına ulaşamamış birçok materyali burada görme ve kullanma imkânı bulması büyük bir kazançtı. Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim ve öğretimde yaptığı yeniliklerin ve uygulamaların tanıtılması, yeni eğitim metotlarının hızlanması, kalıcılığının sağlanması, hedeflenen çizgiye gelebilmesi için müze önemli bir araç olmuştu.

## 1.2. Mektep Müzesi Salonunda Bulunan Eşyaların Listesi ve Açıklamaları

Mektep Müzesi eşyalarının sergilendiği salonda eşyalar *Mektep Müzesi Rehberi* isimli eserde ana başlıklar altında sınıflandırılmıştı. Her bir eşyanın dolap numaralarının gösterildiği tabloda sınıflandırılan ana başlıklar hakkında genel açıklamalar yapılmıştı<sup>17</sup>.

Maarif Vekâleti’ne bağlı bütün mekteplerin durumlarını, eğitim öğretim faaliyetlerini gösteren mekteplerden gönderilen fotoğraflar 30 numaralı dolapta yer almaktaydı. Bu bölümde hemen hemen her vilayetteki mektepler için birer albüm bulunmaktaydı (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 20)<sup>18</sup>.

Müze her sene ilk mekteplerden gönderilen öğrencilerin ders olarak yaptıkları çalışma örnekleri, koleksiyonlar, ödev defterleri, 32, 33, 34, 35, 40 numaralı dolaplarda sergilenmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 20). Bu örnekler aynı zamanda okullardaki gelişmeleri de göstermekteydi.

İlk tedrisat müfettişlerinin buldukları mahallerde müze idaresinden gönderilen belli konuları tetkik ederek hazırladıkları çeşitli raporlar 36 numaralı dolapta teşhir edilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928: 20).

Ortaokul öğretmen ve öğrencilerine ait ders örnekleri, fotoğraflar, çeşitli materyaller, hayvan ve bitki koleksiyonları 31, 37, 38, 40 numaralı dolaplarda sergilenmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:21).

39, 41, 42, 44 numaralı ders dolaplarında muallim mektepleri öğretmen ve öğrencileri tarafından yapılmış ve müzeye gönderilmiş ders aletleri teşhir edilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:21). Ayrıca burada müzenin amaçlarından biri olan öğretmen okulu öğrencilerine ders materyallerini kullanma veya ders materyali yapma eğitimleri de sunulmaktaydı.

Çeşitli derecedeki kız okullarında öğrenci ve öğretmenler tarafından yapılan dikiş, nakış işleri gibi birçok ders çıktısı örnekleri 46, 47 numaralı dolaplarda yer almaktaydı. Yazılı olan açıklamada bu örneklerin bir kısmı yabancı devletlerin okullarında yapılan öğrenci çalışma örnekleriyle mukayese edilemeyecek kadar dikkate değer olduğu belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:22).

43 numaralı dolapta yabancı devletlerden gelen ders örnekleri ve levhaları sergilenmekteydi. Yapılan açıklamada müzede bu bölümün olmasının nedeni diğer devletlerdeki uygulamaları görerek kıyas yapmak ve faydalı olan çalışmaları kendi derslerimizde de uygulama fırsatını bulmak için olduğu söylenmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:22).

45 numaralı dolapta öğretmen ve öğrenci kitaplarının bir koleksiyonu bulunmaktaydı. Bu sayede müzeyi ziyaret edenler eski okullardaki kitaplar ile yeni yazılmış çocuk kitapları arasındaki gelişmeyi de görme imkânını elde etmiş oluyordu (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:22).

Mektep Müzesi salonunda bulunan eşyalar dönemin okullarını, öğretim programlarını, çalışma örneklerini, etkinliklerini, dönemin eğitim-öğretim fotoğraflarını, belgelerini içermesi bakımından öneme haizdir. Mektep Müzesi, gelecekte eğitim tarihi konularını araştırıcılara arşiv niteliği taşıyan bir oluşum olarak düşünülmüştü. Burada sergilenen eşyalar dikkate alındığında Mektep Müzesi bir eğitim tarihi müzesini<sup>19</sup> anımsatmaktaydı. Koleksiyonlar, albümler, ulusal ve uluslararası alanda çalışma örnekleri, çeşitli eğitim kitapları sergilenen eşyalar arasında yerini almaktaydı.

## 2. Mektep Müzesi'nin İdari Uygulamaları

Mektep Müzesi Milli Eğitim Bakanlığının bir Müdürlüğü olarak belirli kurallar belirlemiştir. Müzenin kullanımını, idaresi ve ziyareti belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmekteydi.

Mektep Müzesi'nde sergilenen eşyaların korunması ve belli bir düzen çerçevesinde sergilenmesinin yanında alınan güvenlik önlemleri "Maarif Vekâleti Mektep Müzesi'nden ne suretle istifade edileceğini gösteren

talimatname”de belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:5).

Talimatnameye göre müze resmi daireler için kabul edilen mesai saatleri içerisinde açık bulunurdu. Müzenin açık bulunduğu bu saatlerde öğretmenlerin yalnız ya da öğrencileri ile birlikte müzeye gelip çalışmalar yapabileceği, ayrıca başka ziyaretçilerin de müzeyi ziyaret edebileceği belirtilmekteydi.

Öğretmenler öğrenciye göstermek üzere, sadece Mektep Müzesi Müdürlüğünden okullara gönderilen alet listesinde mevcut eşya ve malzemelerden ödünç olarak alabilirdi. Eğer öğretmen ödünç bir eşya ya da malzeme alacaksa şu belirtilen esaslara dikkat etmesi istenmekteydi:

- 1) Alınacak eşya belirtilen zamanda iade edilmelidir.
- 2) Müzeden alınan ders aleti kaybolur ya da ihmal neticesinde ziyana uğrarsa aleti alan öğretmenden tanzim edilecektir.
- 3) Müzeden alınacak harita ve levhaların kırılmamasına, yırtılmamasına çok dikkat edilecektir.
- 4) Müzeden alınacak eşya ve aletlere karşılık bir makbuz verilecektir. Alet iade olduğu zaman bu makbuz iptal edilecektir.

Mektep Müzesi’nde öğretmenlere tanınan başka bir hak ise müzenin atölyesinde belirli saatlerde çalışma yapabilmeleri idi. Müze bu sayede öğretmenlerin ders materyali hazırlamalarına, belli ürünler ortaya çıkarmalarına olanak tanımaktaydı. Bunun için de şu kurallar mevcuttu:

- 1) Kendilerine verilen alet ve malzemeyi koruyacaklar.
- 2) Müze idaresince verilemeyen malzemeyi kendileri tedarik edecekler.
- 3) Öğretmenler işlerini bitirdikten sonra çalıştıkları tezgâh ve masayı temizleyecekler, aletleri yerlerine koyacaklar.
- 4) Atölye aleti dışarıya çıkarılamayacak.

Bu kurallar çerçevesinde öğretmenler atölyede çalışma yapabileceklerdi. Böylece öğretmenler derslerine hazırlık yapabilecekleri bir mekâna kavuşmuş oluyorlardı.

Bunun yanında belirli gün ve saatlerde ders aletlerinin oluşturulması ve kullanılması için fenni deneylerin yapılması hakkında seminerler verilmesi ve uygulamaların yapılması da belirtilmekteydi (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:5).

İki ayrı kısım olarak planlanmış olan Mektep Müzesi, “Ders Aletleri Bölümü ve Mektep Müzesi Eşyaları” kısmı için yönergeler hazırlanmış ve Maarif

Eminleri<sup>20</sup> bu yönergelerin uygulamalarından sorumlu tutulmuştu (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi 1928:5).

Maarif Eminliklerinin kaldırılmasından sonra sorumluluk Maarif Vekâleti tarafından atanan Mektep Müzesi müdürüne verilmişti. Mektep Müzesi Müdürlüğünün görevi 22 Haziran 1933 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Haziran 1933 tarih ve 2287 numaralı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeler Hakkında Kanun”un on sekizinci maddesinde şöyle tanımlanmaktaydı: “Ders vasıtaları âlemindeki yenilikleri takip ve bunlardan yapılması mümkün olanlarının yapılmasını temin ve mekteplere tamîm eder ve satın alınan ders vasıtalarını mekteplere gönderir” (Resmi Gazete, 22 Haziran 1933:2434).

Yine aynı kanunda Mektep Müzesi Müdürlüğüne üç kadro ayrıldığı, bunlardan bir adet kadro altıncı derece ile 70 lira maaş ve iki adet tasnif memuru kadrosu on dördüncü derece ile 20 lira maaşla görevlendirileceği yazılıydı (Resmi Gazete, 22 Haziran 1933:2434).

Mektep Müzesi Müdürlüğü kurulduğu andan itibaren önemini koruyarak teşkilatlanmaya devam etmişti. Titiz ve disiplinle yönetilen müze önemini kaybetmeden, gelişerek çalışmalarını sürdürmüştü.

Mektep Müzesi okul eşyalarının sergilenmesinin yanında, eğitim ve kültürle ilgili bir takım neşriyatlarda da bulunmuştu. Özellikle 1933 yılı içerisinde eğitimi ilgilendiren çeşitli konularda kitaplar yayınlamıştı.

### 3. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Neşriyatları

Mektep Müzesi birkaç yıl içinde çeşitli neşriyatlarda bulunmuştu. Neşriyatları arasında 1933 yılında bir numara ile basılmış olan *Mektep Eşyası* isimli kitap ve yine aynı yıl içerisinde dokuz numara ile basılmış *Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlama Münasebetiyle Açılacak Mektep Sergileri Rehberi* kitapları mevcuttu.

Basılan bu kitaplardan bazılarına örnek teşkil edeceğini düşünerek yer vermeyi uygun bulduk. Ayrıca Mektep Müzesi’nin eğitim reformlarını benimsetme ve uygulama amacını göstermesi bakımından basılan kitapları, tespit edebildiğimiz ölçüde liste halinde veriyoruz.

*Mektep Eşyası* isimli kitap ikinci defa basılmış olup, 10 sayfa ve 60 şekilden oluşmaktaydı. Bu kitapta bir okulda olması gereken eşyaların ayrıntılı bilgileri verilmekteydi. Sıralar, yazı tahtaları, idareye ait çalışma odası, öğretmen masa ve sandalyesi, öğretim materyalleri gibi konularda detaylı bilgiler mevcuttu (Mektep Eşyası 1933).



*Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlama Münasebetiyle Açılacak Mektep Sergileri Rehberi* isimli kitap 20 sayfalık olup, mektep sergilerinin nasıl olması gerektiği hakkında bilgiler vermekteydi. Eser şekil ve grafiklerle örneklendirilmişti (Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlama Münasebetiyle Açılacak Mektep Sergileri Rehberi 1933).

Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Neşriyatına ait 1933 yılında basılmış kitaplar ve numaraları şöyledir:

- 1) Mektep Eşyası (İkinci Basılış)
- 2) Mektep Atölyeleri Rehberi
- 3) Mektep Müzesi Rehberi
- 4) Fizik Aletleri Rehberi (Muallim Mektepleri ile Orta Mektep İçin)
- 5) Fizik Aletleri Rehberi (Muallim Mektepleri ile Liseler İçin)
- 6) Tedrisat Levhaları Rehberi (Hayvanlar, Nebatlar, Arazi)
- 7) İlk Mekteplerde Bulunması Lâzım Gelen Vesaiti Tedrisiye Listesi
- 8) Mektep Müzesi Kataloğu
  - a) Projeksiyon Cam ve Filmleri
  - b) Kitaplar ve Mecmualar
  - c) Tedrisat Levhaları ve Haritalar (Basılması planlanan)
  - d) Riyaziye, Fizik-Kimya ve Eşya Dersleri Aletleri (Basılması planlanan)
  - e) Hayvanat, Nebatat ve Arziyat Dersleri Aletleri ve Vasıtalar (Basılması planlanan)
  - f) Tarih-Coğrafya Dersleri Vesaiti (Basılması planlanan)
  - g) Pedagoji Tarihine Ait Vesikalar (Basılması planlanan)
  - h) Mektep Binaları, Tesisatı, Mektep Bahçeleri (Basılması planlanan)
- 9) Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlama Münasebetiyle Açılacak Mektep Sergileri Rehberi.

Sekiz numara ile basılan *Mektep Müzesi Kataloğu* sekiz farklı alanda kitap basmayı hedeflemişti. 1933 yılı içerisinde bunlardan ilk ikisini neşretmişti.

Basılmış olan kitapların geneline bakıldığında kitapların öğretmenlerin derslerine kılavuzluk edecek, yöntem öğretecek ve materyal kullanımında rehberlik edecek tarzda hazırlandığı söylenebilir. Ayrıca kitapların okul yönetimine dair okul eşyaları, okul düzeni gibi konularda da bilgiler verdiği tespit edilmektedir.

## Sonuç

Türk eğitim tarihinde mektep müzelerine çok sık rastlanmamaktadır. Mektep müzesi kavramı mektep sergileri anlamında kullanılmış olup, öncelikle okullarda sene sonu gösterileri çerçevesinde bir yıl boyunca öğrencilerin ürünlerini sergilemek olarak düşünülmüştü. Satı Bey tarafından açılan okul müzesi de bu amacı taşıyordu.

Ankara'da 1926 yılında açılan Mektep Müzesi bir sergi mekânı olmasının yanında aynı zamanda bir eğitim yeri idi. Öğretmen ve öğrencilerin yeni ders aletlerini görebilmelerinden başka bunları kullanabilmeleri için seminerler verilen, görüş alışverişi yapılan bir eğitim kurumu şekline dönüştürülmüştü. Bu özellikleri ile Mektep Müzesi modern anlamda bir müzeydi.

Türkiye'nin her yerinden eğitimcilerin, eğitimle ilgilenenlerin müzeyi ziyaret edebilme hakkı vardır. Böylece öğretmen veya öğrenci daha önce hiç görmediği bir teraryumu, insektaryumu, projeksiyon makinasını görme ve kullanma imkânını elde etmişti. Eğitimcilerin bilgi ve görgülerini artırması için alet ve malzemeler onlara getirilmişti.

Bu girişim eğitimi yeni çizgilere oturtan, yeniden şekillendiren 1926 Türkiye'si için oldukça faydalı ve ekonomik bir girişimdi. Çünkü burada hem yeni metotları, uygulamaları öğretmek hem de yeni eğitim materyallerini kullandırmak hedeflenmişti. Türkiye'nin o dönem içerisinde bulunduğu ekonomik şartlar düşünüldüğünde her okula yeni materyallerin sağlanması mümkün olamamıştı. Bunun için Ankara'da yapılan Mektep Müzesi bir örnek teşkil ederek her eğitim malzemesinin bulunduğu bir ziyaretgâh, bir çalışma merkezi, öğretmenlere ders hazırlığı yapabilecekleri bir mekân olarak planlanmıştı.

Mektep Müzesi kurulduğu yıllarda Maarif Eminlerinin sorumluluğuna verilmişti. Maarif Eminliği 1931'de kaldırılınca, Mektep Müzesi'nin idaresi Mektep Müzesi müdürünün görevleri arasına alınmıştı.

1947 yılında geçirdiği yangın sebebiyle, Mektep Müzesi'nden geriye kalanlar dokuz farklı alanda yazılmış kitaplardı. Bu kitaplar incelendiğinde, birer ders müfredatı şeklinde basıldığı ve öğretmenlere öğretim kılavuzu niteliği taşıdığı görülmektedir. Ders anlatımı sırasında kullanılacak yöntemler, materyaller üzerinde durulurken, basılması planlanan kitaplar arasında okulların inşası, düzenlenmesi ve okul bahçelerinin şekline de yer verildiği tespit edilmektedir. Eğitimde yapılan yeniliklerin yaklaşık onuncu yılında basılan bu eserler eğitimde istenilen hedefe ulaşamadığının bir göstergesiydi. İstenilen hedefe ulaşmada araç olacak bu eserlerin öğreticilere rehber olması planlanmıştı.

Mektep Müzesi’nde yer alan eşya ve malzemelerin korunması için oldukça titiz ve dikkatli davranılmıştı. Çünkü buradaki eşya ve malzemelerin gelecek nesillere aktarılması hedeflenmişti. Eğitim tarihi çalışacaklara arşiv niteliği sağlaması planlanan bu oluşum, ne yazık ki bir yangın sonucu kül olmuştur. Yok olan bu eşya ve malzemelerin listesi verilen ve kaybolan Mektep Müzesi’ne ait iki salonun krokisinin günümüze taşındığı bu çalışma, yok olan külleri tarihimize yeniden kazandırma özelliği taşımaktadır.

Günümüz eğitimcilerine de örnek teşkil edecek bu tür bir müze, gelişen teknoloji kullanılarak daha kapsamlı ve ulaşılabilir şekilde inşa edilebilir. Öğretmen ve öğrenciler açısından bir araştırma merkezi olacak bu tür bir okul müzesi belirli merkezlerde eğitimcilerin ders uygulamalarını hazırlayacağı, ders materyallerine ulaşabileceği, seminer, konferanslarla yenilikleri takip edebileceği eğitim müzeleri şeklinde Türk eğitim sistemine fayda sağlayabilir. Ülkemizde yeni eğitim materyallerini hiç görmemiş, görse bile kullanmayı bilmeyen birçok eğitimci vardır. Eğitim müzeleri ya da mektep müzesi gibi mekânlar kurulduğu takdirde, eğitim materyallerini tanımada, kullanmada ve faydalanmada ülke içerisindeki tüm okullar materyallere ve bilgiye aynı oranda erişebilme fırsatına sahip olabilirler.

## Sonnotlar

- 1 Müzeye kayıtlı ilk eserin 1850 tarihini taşıması sebebiyle Osmanlı Devleti'nde müzenin kurulması bu tarihten sonra denilmektedir ki bu tarihten önce açılan müzeler göz önüne alındığında doğru bir yargı olmadığı açıktır. Bkz. Shaw 2004:41-53.
- 2 Müze-i Hümayûn, müdürü Osman Hamdi Bey'di.
- 3 Bugün "Türk ve İslam Eserleri Müzesi" olarak hizmet vermektedir. Müzenin kurulması hakkında geniş bilgi için bkz. Shaw 2004:295-297.
- 4 Dünya eğitim tarihine bakıldığında Mektep Müzesi kavramının "Terbiye Müzesi", "Pedagoji müzesi, "Daimi Mektep Sergisi", "Terbiye ve Tedrisat Müzesi", "Pedagoji Kütüphane ve Müzesi" şeklinde isimlendirildiği görülmektedir. Bkz. İsmail Hakkı [Tonguç], "Mektep Müzeleri", *Terbiye*, S.32, C.VII, Şubat 1931, s.38; "Danimarka Mektep Müzesi", *Terbiye*, S.33, C.VII, Mart 1931, s.27-31.
- 5 **Satı Bey:** (Sana, Yemen 1880-Bağdat, 23 Aralık 1968) Eğitimci. Satı el-Husri diye de bilinir. Mülkiye'nin idadî ve yüksek kısımlarını bitirdi (1900). Yanya İdadisi'nde öğretmenken aynı yerde maiyet memurluğu stajını yapıp kaymakam oldu. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra gittiği İstanbul'da, Eylül 1908'de Darülmualimin-i İptidaiye Müdürlüğüne ve pedagoji öğretmenliğine getirildi. Darülmualimin-i Âliye Müdürü oldu. Bu görevinden 1912'de istifa etti. 5 Ekim 1913'te atandığı Darüşşafaka Müdürlüğünden 21 Nisan 1914'te ayrıldı. 1915'te Darülmürebbiyat'ı kurdu. Mütareke'den sonra hizmetine girdiği Suriye'de eğitim bakanlığı yaptı. 1920'de Irak'a geçti ve Hukuk Fakültesi Dekanlığını üstlendi. 1941-44 yıllarını Beyrut'ta geçiren Satı Bey 1947'de Mısır'a giderek Kahire Yüksek Terbiye Enstitüsü öğretmeni oldu. 1953'te Araboloji Yüksek Enstitüsü Müdürlüğüne getirildi. Türkçe ve Arapça çok sayıda eseri vardır. 1952'de İstanbul'da yapılan 15. Sosyoloji Konferansı'na katılan Satı Bey'in mezarı Bağdat'ta İmam-ı Azam Türbesi haziresindedir. Bkz. Okay 1999:504-505.
- 6 1909 yılında Darülmualimin Müdürü olarak atanan Satı Bey, eğitim hayatında birçok yeniliğe de öncü olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in yenilikçi eğitim uygulamalarına uygun olarak Satı Bey, öğretmen okulunda öğrencilerin, özellikle öğretmen adayı olan öğrencilerin hayatın gerçekleri içinde uygulamacı eğitim metotlarıyla yetişmelerini sağlamıştır. Çevre gezileri, elişi uygulamaları, okul sergileri ve öğretmen okulunda açtığı Tatbikat Mektebi öncü olduğu yeniliklerden birkaçıdır. Eğitimde yeni usûl metotlara dair fikirleri, aynı zamanda kendisinin çıkarılmasında büyük katkısı olduğu Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası'nda tespit edilmektedir. Tedrisat-ı

- İptidaiye Mecmuası’nda yer alan “Ders Numuneleri” ve “Ders Levhaları” başlıklı yazılarıyla yeni usûl metotlarla ders örneklerine de dikkat çekmektedir. Bkz. *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, Y.1, N. 4, 145-152, 131-144.
- 7 İsmail Hakkı Tonguç: Silistre 1897 - Ankara 1960.
  - 8 Tahnit: Mumyalama.
  - 9 Müdürlük tarafından yayınlanan eserler hakkında bilgi “Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Neşriyatları” başlığında verilmiştir.
  - 10 Bkz.Ek.4.
  - 11 Bkz. Ek.2.
  - 12 **Teraryum:** Genellikle cam ve plastik maddelerden imal edilen ve içinde sürüngenler, böcekler, bazı bitki türleri için kara ortamının taklit edildiği akvaryum benzeri tanklardır. Farklı ölçülerde içinde bulundurulacak canlıya göre dekore edilir.
  - 13 İnsektaryum: Bilimsel amaçlarla böcek inceleme, saklama, koruma yeri.
  - 14 Elişi dersleri İkinci Meşrutiyet döneminde İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından ders programlarında yer alması sağlanmıştır. Bkz. Batır 2010:98.
  - 15 Örnek çalışma için bkz. Ek.6.
  - 16 Örnek çalışma için bkz. Ek.7.
  - 17 Bkz. Ek.3.
  - 18 Bkz. Ek.5.
  - 19 6 Haziran 2017 tarihli çıkan haber sayfalarında Milli Eğitim Bakanlığı bu yıldan itibaren 81 ilde bulunan tarihi liselerde, geçmiş yıllara ait ders kitapları ve eğitim materyalleri, tarihi doküman, yayın, kitap, dergi, rehber, broşür, katalog, fotoğraf ve video filmlerinin yer alacağı “Eğitim Tarihi Müzeleri” kuracağını ve müzelerin 24 Kasım 2017 tarihinde hizmete açılacağını açıklamıştır. Ayrıca müzelerde derslerin de yapılacağı duyurulmuştur. Bkz. <http://aa.com.tr/tr/egitim/mebden-her-ile-egitim-tarihi-muzesi/835474>
  - 20 Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati zamanında 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı “Maarif Teşkilâtına Dâir Kanun” Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Mustafa Necati tarafından hazırlanan bu yasa bir eğitim sistemi ve öğretmenlik yasasıdır. Taşrada Maarif Eminlikleri de bu yasa ile oluşturulmuştur. İl Milli Eğitim Müdürlükleri ve İl Eğitim Meclisleri, Maarif Müfettişlikleri Maarif Eminliklerine bağlanmış ve Maarif Emni üst merci haline getirilmişti. Zamanla Maarif Eminlerinin Maarif Müfettişi gibi hareket etmeleri gerekçe gösterilerek Maarif Eminlikleri Modeli 2 Temmuz 1931 tarihinde kaldırılmıştır (Bkz. *Resmî Gazete*, 2 Temmuz 1931, S.1838).

## Kaynaklar

### I-Arşiv ve Gazeteler

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, f.30..11.1., y.22.10..6.

*BCA*, f.30..18.1.2, y.1.13..28.

*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1923, s. 4.

*Resmi Gazete*, 2 Temmuz 1931, S.1838.

*Resmi Gazete*, 22 Haziran 1933, S. 2434.

*Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, S.4.

### II-Kitap ve Makaleler

Adıgüzel, H. Ömer ve Faruk Öztürk (1999). “Türk Eğitim Düşüncesinde Okul Müzesinden Müze Pedagojisine Değişim”, *Eğitim ve Bilim*, C.14, S. 114, Ekim 1999, s.73-81.

Altınbaş, Aysun ve Çiğdem Özdemir (Hzr) (2012). *Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizde Müzeler*, Ankara.

Batır, Betül (2010). *Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime Türkiye’de İlköğretim (1908-1924)*, Birinci Baskı, İstanbul: Elif Kitapevi.

*Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlama Münasebetiyle Açılacak Mektep Sergileri Rehberi*, (1933), İstanbul.

Çal, Halit (2009). “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Müzeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.14, C.7, 2009, s. 315-333.

“Ders Numuneleri”, *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, Y.1, N. 4, 145-152, 131-144.

Gerçek, Ferruh (1999). *Türk Müzeciliği*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Okay, Cüneyd (1999). “Satı Bey”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul: YKY, 504-505.

Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, *Terbiye*, S.7, C.II, 2 Teşrin-i sâni 1927, s.65-96.

*Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi* (1928). İstanbul: Devlet Matbaası.

*Mektep Eşyası*(1933), İkinci Basılış, İstanbul.

Pasinli, Alpay (1997). “İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Müzecilik Çalışmaları ve Çocuk Müzesi”, *Kuruluşunun 150’nci Yılında Türk Müzeciliği*

*Sempozyumu III-Bildirileri*, İstanbul, 24-26 Eylül 1996, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s.100-103.

Shaw, Wendy M.K. (2004). *Osmanlı Müzeciliği*, çev. Esin Soğancıoğlu, İstanbul: İletişim. Şapolyo, Enver Behnan (1936). *Müzeler Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Tonguç, İsmail Hakkı (1931). "Mektep Müzeleri", *Terbiye*, S.32, C.VII, Şubat 1931, s.38.

(1931). "Danimarka Mektep Müzesi", *Terbiye*, S.33, C.VII, Mart 1931, s.27-31.

### **III- Çevrimiçi Kaynaklar**

<http://aa.com.tr/tr/egitim/mebden-her-ile-egitim-tarihi-muzesi/835474>  
(Erişim tarihi: 1 Kasım 2017)





**Ek.1:** “Maarif Vekâleti Mektep Müzesi binasının 1/100 nisbetinde planı” (Bkz. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, Terbiye, S.7, C.II, 2 Teşrin-i sâni 1927; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928.)

<b>1- Mektep eşyası, mekteplerin döşemeleri</b>	
<b>Merbut krokideki [bkz. Ek.1] gösterilen teşhir dolap masasının numarası</b>	<b>Teşhir edilen eşya</b>
27	İlk mekteplere mahsus yazıhane
28	Orta mekteplere mahsus yazıhane
26	Lise ve muallim mekteplerine mahsus yazıhane
24	Lise ve muallim mekteplerine mahsus oda takımı
25	Lise ve muallim mekteplerine mahsus meclis-i muallimeyn masası
9	Leyli mektepler talebesine mahsus yatakhane dolabı
22	Mekteplere mahsus dosya dolabı harita ve levha sehpaları alet-i dersiyeh dolapları numuneleri
<b>2- Çocuk bahçeleri, çocukları himaye yurtları, mektepten evvelki terbiye vasıtaları</b>	
4	1-Fröbel hediyeleri.
	2-Matador inşaat malzemeleri
	3-Arthur hoffman fabrikası iş tezgâhları
<b>3- İş dersleri</b>	
4	1- El işleri alet ve levazımı numuneleri
<b>4- Müşahede ve resim, hayat bilgisi, yurt bilgisi</b>	
23	1- Levhalar
29	
10	2- Aletler
<b>5- Coğrafya</b>	
2	2- Aletler
7	3-Hintlî postu
8	4-Kabartma harita
10	5-Kabartma küre-i mücesseme
11	6-Küre-i mücesseme
19	7- Küre-i mücesseme
20	8- Siyah küre-i mücesseme
23	9-Muhtelif haritalar
16	10-Levhalar
29	11-Levha ve haritalar

<b>6- Okumak, yazmak ve mükâleme</b>	
29	1- Levhalar
17	2-Levhalar
16	3-Levhalar
23	4-Levhalar
10	5-Aletler
<b>7- Hesap dersi</b>	
4	1-Aletler
10	2-Aletler ve numunesi
<b>8- Hendese dersi</b>	
10	1-Aletler ve numunesi
16	2-Levhalar
17	3-Levhalar
<b>9- Tarih dersi</b>	
16	1-Levhalar
17	2- Levhalar
23	3- Haritalar
<b>10- Tabiat dersleri: antropoloji ve hıfzıssıhha, hayvanat, nebatat ve madeniyat</b>	
8	1-İskelet
10	2-Hayvanat ve sâri hastalıklar numuneleri
11	3-Hayvanat ve teşri-i fizyoloji hayvanı numuneleri
14	4- Teşrih ve fizyoloji dersleri numuneleri
15	5-Teşrih ve fizyoloji dersleri numuneleri
16	6-Levhalar
17	7- Levhalar
18	8-Koleksiyonlar
19	9- Teşrih ve fizyoloji nebatî numuneleri
20	10-Teşrih ve fizyoloji hayvanı numuneleri
21	11-İskelet
23	12-Levhalar
<b>11- Fizik dersleri</b>	
1	1- Aletler (mihanik)
2	2-Aletler (hararet, mıknatıs)
3	3-Aletler (ziya, elektrik)
4	4-Projeksiyon
12	5-Projeksiyon
5	6- İlk mekteplere mahsus tarih-i tabii
6	7- İlk mekteplere mahsus kimya

<b>12- Kimya dersleri</b>	
7	1- Aletler ve malzeme
6	
<b>13- Teknoloji</b>	
16	1-Levhalar
17	2-Levhalar
18	3-Numuneler
23	4-Levha ve numuneler
29	5-Levhalar
<b>14- Resim ve bedii terbiye</b>	
4	1-Aletler ve malzeme modeller
<b>15- Kız çocuklara mahsus işler</b>	
4	1-Aletler
<b>16- Ev idaresi</b>	
16	1-Levhalar
17	2-Levhalar
<b>17- Oyun ve terbiye-i bedeniye</b>	
3	1-Oyun ve spor aletleri [3-4 numaralı dolapların üst kısmında ]
4	

**Ek.2:** Mektep Müzesi’nde sergilenen eşyaların listesi, Ders araç gereçleri kısmı. (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928).

<b>1- Mekteplerimizin vaziyetlerini terbiye ve tedris faaliyetlerini gösteren albümler.</b>	
<b>Merbut krokideki[bkz. Ek.1] gösterilen teşhir dolap masasının numarası</b>	<b>Teşhir edilen eşya</b>
30	1- Albümler
<b>2-İlk mekteplerimizdeki talebe mesaisi numuneleri</b>	
40	1-Vazife defterleri
32	2-Vazife defterleri
33	3-Koleksiyonlar
34	4-Numuneler
35	5-Numuneler
<b>3-İlk tedrisat müfettişleri tarafından yapılan mahalli tetkiklere ait raporlar</b>	
36	1-Raporlar

4-Orta tedrisat mekteplerindeki talebe ve muallim mesaisi numuneleri	
31	1-Numune ve koleksiyonlar
37	2-Koleksiyonlar
38	3-Numune ve koleksiyonlar
40	4-Vazife defterleri
5-Muallim mekteplerinde yapılmış olan alet-i dersiye numuneleri	
39	1-Alet-i dersiye numuneleri
41	2-Alet-i dersiye numuneleri
42	3-Alet-i dersiye numuneleri
44	4-Alet-i dersiye numuneleri
6-Kız mekteplerinde yapılan işler	
46	1-Numuneler
47	2-Numuneler
7-Memalik-i ecnebiyedeki mekteplere ait numuneler	
43	1-Numuneler ve levhalar
8-Mektep kitapları	
45	1-Kitaplar

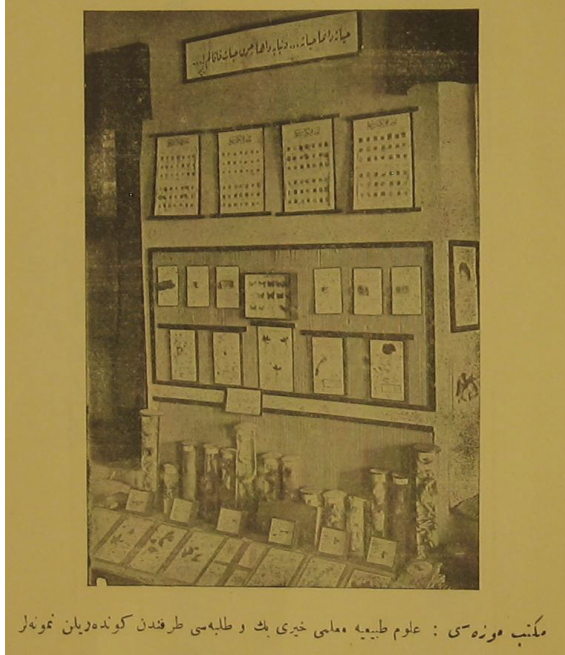
**Ek.3:** Mektep Müzesi'nde sergilenen eşyaların listesi. (Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928).



**Ek.4:** “Mektep Müzesi: Ders Levazım ve Alâti Kısım” (Bkz. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, Terbiye, S.7, C. II, 2 Teşrin-i sâni 1927; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928.)



**Ek.5:** “Mektep Müzesi: Mekteplerimizin vaziyetlerini, terbiye ve tedris faaliyetlerini gösteren fotoğraflar” (Bkz. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, Terbiye, S. 7, C. II, 2 Teşrin-i sâni 1927; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928.)



**Ek.6:** “Mektep Müzesi: Ulüm-ı Tabiye Muallimi Hayri Bey ve talebesi tarafından gönderilen numuneler” (Bkz. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, Terbiye, S. 7, C. II, 2 Teşrin-i sâni 1927; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928.)



**Ek.7:** “Mektep Müzesi: Kız mekteplerinden gönderilen numuneler” (Bkz. Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Yönergesi, Terbiye, S. 7, C. II, 2 Teşrin-i sâni 1927; Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Rehberi, İstanbul 1928.)